

Numeron voima, sanan valta - kuka kuuntelee köyhää? –seminaari

Aika ja paikka: **10.-11.4.2008, Stakes, auditorio (Lintulahdenkuja 4, Helsinki)**

Järjestäjät: **Stakes & Tiede, taide ja köyhä kansa ry & Elämäntapaliitto**

Suuttumus ja luterilainen velvollisuuskulttuuri – voiko itsetuhoisuudelta vältyä?

Mika Ojakangas (VTT, akatemiatutkija)

En ole köyhyystutkija eikä minulla ole köyhyydestä edes kovin paljon kokemusta – ellei lapsuutta ja opiskeluaikoja lasketa. Siksi se, mitä puhun on pikemminkin spekulatiota, kuin varsinaista tutkimustietoa. Lähtökohtana on oletus, että Suomessa köyhien kokema suuttumus ei kanavoidu kovin helposti toiminnaksi – ja että suomalainen ei edes kovin helposti suutu vaan pikemminkin masentuu, kun hän kohtaa vastoinkäymisiä. Voi tosin olla, että tämä lähtökohta oletus on jo väärä. Sen tietävät paremmin köyhyystutkijat. Jos sen sijaan oletus pitää paikkansa, tarkastelen seuraavaksi muutamia mahdollisia syvään juurtuneita kulttuurisia tekijöitä, jotka saattavat olla syynä suuttumuksen kanavoitumattomuudelle – tai pikemminkin, sen kanavoitumiselle *itseä* eikä suinkaan valtaapitäviä vastaan.

Tämä mainitsemani syvään juurtunut kulttuurinen tekijä on vanha kunnan luterilaisuus. Moni on varmaan kuullut Max Weberistä ja siitä, miten hänen mukaansa protestanttinen etiikka oli omiaan synnyttämään kapitalistisen voitontavoittelun hengen. Tästä voi olla montaa mieltä. Lutherin keskeisillä opeilla, jotka pantiin toimeen pohjoismaissa 1600-luvulta lähtien, ei kuitenkaan ole mitään tekemistä kapitalistisen voitontavoittelun kanssa. Yksi Lutherin keskeisiä ideoita oli, että jokainen työ, oli kysymys sitten maatyöläisestä tai pankkiirista, oli pyhä kutsumus, johon Jumala oli yksilön kutsunut. Siksi yksilöllä oli velvollisuus tehdä työnsä niin hyvin kuin pystyy työstä riippumatta. Tämä työn mahdollisimman hyvin tekeminen oli Lutherille oikein omantunnon kysymys. Työtä tehdessä palveltiin Jumalaa. Toinen Lutherin keskeinen

idea oli, että kaikki auktoriteetti tulee Jumalalta. Kuninkaan valta oli suoraan Jumalalta, mutta niin oli kaupunginjohtajan ja työnjohtajankin valta. Lutherin mielestä sellaista valtaa ei olekaan, joka ei saa oikeutustaan suoraan Jumalalta. Tämä kaikki riippumatta siitä, miten oikeudenmukaiselta tai epäoikeudenmukaiselta tuo valta ihmisten mielestä näytti. Kolmas Lutherin idea oli, että ihminen on Jumalan edessä aina viimekädessä yksin. Kukaan ei voi häntä auttaa vaan hän voi auttaa vain itse itseään, kun kyse on lopullisesta pelastumisesta. Eikä itsensä auttaminenkaan lopulta riitä, sillä kaikki on kaikkivaltiaan käsissä. Kaikki riippuu hänen tuntemattomasta armostaan.

Nämä kolme tekijää ovat luterilaisen eetoksen perusta – jollain tavoin vielä nykyäänkin. Enää me emme tosin usko, että Jumala on osoittanut meille sen työn, jota me teemme. Jopa kutsumusammattin käsite on hiipumassa. Silti näyttää siltä, että suomalainen arvioi itseään edelleen työn kautta. Työ antaa ihmiselle identiteetin. Niin ikään näyttää siltä, että työ nähdään jollain tavoin pyhänä tehtävänä: jokainen suorittaa työnsä mahdollisimman hyvin. Mahdollisimman tunnollinen työn tekeminen on suomalaiselle edelleenkin jonkinlainen kunnia-asia. Enää emme myöskään usko, että kaikki auktoriteetti tulee Jumalalta. Suomalainenkin on oppinut uhmaamaan auktoriteetteja – itse asiassa jo melko kauan aikaa sitten. Silti suomalainen tuntee varsin usein voimattomuutta auktoriteettien edessä. Ikään kuin auktoriteeteilla olisi edelleen jonkinlainen pyhyiden ja koskemattomuuden sädekehä yllään. Heitä ei puhutella suoraan ja avoimesti vaan korkeintaan uhmataan nurkan takana ja hiljaa pihisten. Vähän samaan tapaan kuin Luther aikoinaan moitti Jumalaa tämän ankaruudesta omantunnontuskista kärsien. Näiden kahden ohella tämä edellä mainitsemani kolmaskin luterilaisuuden perintö näkyy yhä edelleen. Se on yksinäisyys – ajatus, että yksilö on viimekädessä yksin tässä maailmassa. Koska ihminen on yksin, on hänen pärjättävä omillaan. Yksilö on itse vastuussa onnistumisestaan ja epäonnistumisestaan. Köyhyys on omaa syytä. Jossain vaiheessa suomalainen toki oppi toimimaan yhdessäkin ja ajattelemaan yhteistä. On vaikeaa kuvitella, että hyvinvointivaltiota oltaisiin voitu

muuten rakentaa. Viimeisen 20 vuoden aikana yksinäisyyden eetos on kuitenkin palannut takaisin, tosin hieman muuttuneessa muodossa. Luther ajatteli, että maallinen onnistuminen ei vaikuta siihen saako Jumalan armon. Nykyään maallista onnistumista itseään pidetään jonkinlaisena merkinä omasta jumalaisuudesta.

Jos ja kun tapamme ovat vielä tällä tolalla, on melko selvää, että köyhän oikeutettukaan suuttumus ei helposti kanavoidu teoiksi. Työntekijä ei vaadi lisää palkkaa – vaikka nykyinen palkka ei riittäisi edes köyhyysrajan rikkomiseen – koska työ on kuitenkin kutsumus, jonka mahdollisimman hyvin tekeminen on korkein velvollisuus, arvoltaan itse asiassa paljon korkeampi kuin se, minkä arvon työnantaja sille antaa. Niinpä palkan suhteellisen ostovoiman vähentyessä ja työtaakan lisääntyessä ei suinkaan haasteta työnantajaa vaan päinvastoin syytetään itseä, ettei kyetä suorittamaan työtä tarpeeksi hyvin. Jos taas työtä ei enää ole, se koetaan häpeäksi – ennen muuta siksi, että yksilö ei enää voi suorittaa sitä velvollisuutta, jonka hän kokee omakseen ja joka antaa hänelle identiteetin. Olihan työ, niin kuin jo Luther sanoi, jokaisen henkilökohtainen kutsumus. Suomalainen työntekijä ei myöskään haasta työnantajaa tai köyhä rikasta, koska köyhän mielestä rikas seisoo kaikesta mahdollisesta kaunasta huolimatta häntä jollain tavoin korkeammalla tasolla – ikään kuin hän sittenkin olisi asemassaan Jumalan asettamana. Kun tähän vielä lisätään yksin pärjäämisen eetos, on vain vähän tehtävissä. Köyhyydestä ja huono-osaisuudesta tulee yksinomaan masennuksen lähde. Ihminen ei edes osaa suuttua, sillä hän näkee osansa oikeutettuna: en ole kyennyt suoriutumaan minulle annetusta kutsumuksesta. Siksi pitäisikin ensin miettiä, miten suomalainen köyhä saadaan ensin suuttumaan, ennen kuin voidaan tarkastella sitä, miten tämä suuttumus kanavoidaan toiminnaksi, yhdessä toimimisesta puhumattakaan.

Mitä luottamukseen tulee, luulen että suomalainen luottaa instituutioihin aivan liikaakin. Opettihan jo Luther, että instituutiot, etenkin vallan instituutiot, ovat Jumalan pyhittämiä. Sen sijaan luottamus toisiin ihmisiin on vähäistä, mikä sekkin on

Lutherin perua. Onhan ihminen viimekädessä yksin tässä maailmassa. Nämä seikat ovat omiaan nekin vähentämään sitä mahdollisuutta, että köyhän suuttumus, jos hän syyllisyydeltään ja häpeältään siihen kykenee, johtaisi yhteiseen toimintaan. Näistä syistä köyhän syyllisyys ja häpeä johtaa usein vain itsetuhoiseen käytökseen, joista alkoholismi on meille lienee kaikkein tutuin. Humalassa unohdetaan häpeä ja vapaudutaan syyllisyydestä, mistä syystä suuttumuskin pääsee esille. Kännisen örinä ei vain ole kovin rakentavaa vastarintatoimintaa.

Aivan toinen kysymys on, voiko tästä luterilaisuuden vuosisataisesta taakasta päästä pois – tai onko se kaikilta osin edes toivottavaa.